

УДК 338.45

Г. В. Цадо,

аспірант, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються теоретичні підходи до визначення сутності понять "інновації" та "інвестиційно-інноваційні процеси", відзначено суперечливі та проблемні моменти у їх визначенні, запропоноване власне трактування цих понять.

The theoretical going near determination of essence of поняття "innovation" and "investment-innovative processes" is examined in the article, contradictory and problem moments are marked in their determination, own determination of these concepts is offered.

*Ключові слова: інновації, інноваційний процес, інвестиційно-інноваційний процес.
Keywords: innovations, innovative process, investment-innovative process.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ключовою проблемою регіонального розвитку є значні диспропорції соціально-економічного стану регіонів, низька конкурентоспроможність та низька ефективність протікання інвестиційно-інноваційних процесів. Господарство деяких регіонів сьогодні базується на одній — двох галузях, підприємства яких є сировинними або виробляють проміжну та низькотехнологічну продукцію. Активізація інноваційної діяльності підприємств та забезпечення їх динамічного розвитку в умовах ринкової економіки пов'язана, насамперед, з пошуком джерел і форм інвестування, які мають забезпечити баланс між інноваційними витратами та фінансовими можливостями, та спрямовані на впровадження інновацій, проведення технічного й технологічного оновлення виробництва.

Інвестиційний процес в Україні не виконує інноваційної функції, кінцевим результатом реалізації якої мала б стати структурна перебудова національної економіки в напрямі формування виробництва із довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами, спроможними ефективно реагувати на посилення внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих чинників.

Актуальність управління інвестиційно-інноваційними процесами зростає в зв'язку з економічною ситуацією, зумовленою дефіцитом ряду ресурсів, поглибленням диспропорцій у розміщенні трудових ресурсів і основних виробничих засобів, необхідністю реалізації великомасштабних програм технічного переозброєння. Потреба в управлінні інвестиційно-інноваційним процесом викликана недостатньою ефективністю і конкурентоздатністю регіональних науково-технічних розробок.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Питання теорії і практики інвестиційних та інноваційних процесів досліджували зарубіжні вчені: Г. Александер, Дж. Бейлі, В. Беренс, Г. Бірман, Р. Брейлі, Л. Гітман, М. Джонк, Д. Дойл, С. Майерс, Г. Менкью, М. Портер, Б. Санто, У. Шарп, С. Шмідт, Х. Шпітгоф, І. Шумпетер, Р. Холт та ін.

Проблемам організації інноваційно-інвестиційних процесів у економіці присвячено цілий ряд досліджень українських та зарубіжних учених, таких як О. Амоша, Ю. Бажал, П. Беленький, Д. Богиня, Л. Борщ, Т. Брайан, Ф. Валента,

В. Геєць, В. Голюков, В. Гончаров, М. Долішній, М. Єрмошенко, М. Згуровський, Ф. Іванов, Б. Кваснюк, Г. Козаченко, Н. Краснокутська, О. Кузьмін, І. Лукінов, О. Любіч, В. Мунтіян, Л. Нейкова, Ц. Огонь, О. Орлов, М. Портер, М. Прокопенко, А. Пушкар, О. Редькін, Б. Твіст, В. Точилін, Р. Фатхутдінов, Б. Холод, Д. Черваньов, О. Чубукова, М. Чумаченко, І. Швець, Г. Яловий та інші.

Інвестиційно-інноваційні процеси відбуваються в національній економіці, а також проблеми інноваційного розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання, їх інвестиційного забезпечення знайшли своє відображення в працях М. Денисенка, О. Лапко, В. Козика, О. Кузьміна, Л. Федулової та інших.

Однак ряд аспектів інвестиційно-інноваційних процесів, пов'язаних із сучасним етапом трансформації економіки і формування системи економічних важелів управління цими процесами, потребують додаткового і поглибленого вивчення.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до визначення інвестиційно-інноваційних процесів, формулювання авторського бачення цього поняття.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Формування парадигми інноваційного розвитку в теоретичному плані започатковане ще в дев'ятнадцятому столітті завдяки економічними науковими дослідженнями таких видатних постатей у світовій науці, як австрійсько-американський вчений-економіст Й. Шумпетер (1883—1950), українсько-російський учений-економіст М. І. Туган-Барановський (1865—1919) та його учень, російський учений-економіст М. Д. Кондратьєв (1892—1938).

Парадигма інноваційного розвитку розроблялась для виявлення науково-технічних та технологічних підстав циклічних коливань економічної активності, що притаманні суспільному виробництву, а також виявлення внутрішніх механізмів впливу технологічних змін на економічний розвиток.

Довгострокові циклічні коливання ділової активності були досліджені одним із перших М. І. Туган-Барановським. Результатом його наукових досліджень є виявлення зв'язку впливу виробництва на сферу споживання (а не навпаки) через механізм нагромадження позичкового капіталу та його інвестування в "капітальні товари"; останні визначають

ся станом науково-технічного прогресу, технології [1].

М.І. Туган-Барановський за результатами аналізу причин циклічного розвитку промислового виробництва дійшов висновку, що вони пов'язані із запровадженням у виробництво результатів науково-технічного прогресу, і в умовах незаповненого товарного ринку зростання споживання товарів відбувається в результаті зростання їх виробництва, а не навпаки. Ним же був сформульований закон інвестиційної теорії циклів, де фази промислового циклу визначаються процесом інвестування.

Проведені російським вченим М.Д. Кондратьєвим аналітичні дослідження довгострокових коливань в економіці привели до встановлення теорії довгих хвиль, або циклів, що мають загальноприйнятну назву хвиль або циклів Кондратьєва [5].

М.Д. Кондратьєв звернув увагу, що протягом десь двох десятиріч, що передують підйому хвилі довгого циклу економічного розвитку, спостерігається пошквалювання в царині технічних винаходів, а початок підйому збігається з широким запровадженням винаходів у промисловості. Таким чином, матеріальною основою довгих хвиль в економіці є циклічне радикальне структурне та технологічне оновлення способу виробництва, зумовленого впровадженням базових досягнень науково-технічного прогресу у виробництво. Прикладами таких досягнень науково-технічного прогресу можна назвати впровадження парової машини, електрогенератора, двигуна внутрішнього згорання, мікроелектронних компонентів, комп'ютера, лазерної техніки, що стали причиною радикальних змін у способі виробництва та у сфері споживання.

Внутрішні механізми впливу технологічних змін на економічний розвиток були предметом досліджень Й. Шумпетера, який у своїй науковій праці "Теорія економічного розвитку" (1911 р.) сформував цілісну теорію інноваційного розвитку, центральним місцем якої було введення економічної категорії інновації як необхідної виробничої функції, зумовленою змінами: факторів виробництва, ресурсів або їх комбінації.

Засновник слова "інновація", Й. Шумпетер, розумів під ним комерціалізацію наукових відкриттів, комерціалізацію нової інформації.

Особливість економічного вчення інновацій Й. Шумпетера простежується в прагненні пізнати існуючу традиційну економічну реальність і на підставі пізнаного розкрити суть, зміст і форми інноваційної поведінки, яка ініціює динамічний розвиток діючого виробництва і викликає потребу у великих вкладеннях не лише власного капіталу, але і за рахунок технічного кредиту. Перераховані зміни призводять до дій зі створення нових виробництв продукції, а "здійснення нових комбінацій" — до інноваційних змін, в яких уперше розкривається суть і природа категорії "інновація".

У сучасному розумінні це зводиться до комбінації таких складових (рис. 1):

— запровадження нової продукції, товару, послуги (нового виду або невідомого для споживача, тобто виготовлення нового блага або створення нової якості того чи іншого блага);

— застосування нової технології виробництва, запровадження для даної галузі невідомого методу (способу) виробництва, надання нових видів послуг, в основу чого не

Рис. 1. Розкриття змісту інновації за Й. Шумпетером

обов'язково покладено новітнє наукове відкриття, але може включати також новий спосіб використання відомих речей, що забезпечує суспільний, економічний ефекти;

— відкриття та засвоєння нового ринку споживання продукції, при цьому незалежно від існування цього ринку раніше;

— використання нових матеріалів, видів сировини, а також джерел їх постачання, при цьому незалежно від факту існування цих джерел, того, чи вони раніше не бралися до уваги або вважалися недоступними чи їх належало тільки створити;

— підрив монополії конкурентів або створення монополних умов для виробництва новітньої власної продукції підприємства;

— впровадження нової організації якогось виробничого, управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення.

Функціональні властивості категорії інновації включають оновлення, перетворення будь-яких видів діяльності суб'єктів або можуть виявляти у більш високому рівні їх організації, що приводить до заміщення одних їх елементів іншими, більш удосконаленими, або доповнення їх принципово новими елементами. При цьому спостерігається перехід до іншого стану діяльності суб'єктів, рівня їх організації, якості об'єктів, що є аргументацією для розширення визначення інновації винятково як економічної категорії та за сучасних умов прогресу визначати інновацію як ключову соціально-економічну категорію суспільних змін, детермінованих переважно технологічними чинниками.

Серед економістів, що досліджують проблеми нововведень, особливе місце займає відомий німецький учений Г. Менш, який намагався пов'язати темпи економічного зростання і циклічність з появою базових нововведень. На його думку, в моменти, коли базисні нововведення вичерпують свій потенціал, виникає ситуація "технологічного пата", що визначає застій в економічному розвитку. Менш вважав, що промисловий розвиток — це перехід від одного технологічного пата до іншого. В результаті появи радикальних нововведень виникають нові підприємства, цикли розвитку яких

виявляються взаємозв'язаними. Менш зв'язує циклічність економіки з циклічністю нововведень і фазами розвитку нових підприємств. Багато положень концепції Менша було критично вивчено і розвинене іншими авторами.

Значне місце в теорії інновацій займають концепції щодо формування технологічних систем і способів поширення інновацій. Ці дослідження проводяться рядом видатних учених, серед яких виділимо К. Фримена, Д. Кларка, Л. Суїте. Вони ввели поняття технологічної системи взаємозв'язаних сімейств соціальних і технічних інновацій. На думку авторів, темпи економічного зростання залежать від формування, розвитку і старіння технологічних систем. Дифузія, тобто процес поширення інновацій, розглядається як механізм розвитку технологічної системи. Автори зв'язують темпи дифузії нововведень з ринковим механізмом. Поштовхом до розвитку економіки служить поява базисних інновацій в окремих галузях виробництва, а економічне зростання є наслідком появи нових галузей.

Серед російських учених, що вивчають проблему інноваційного розвитку та зробили внесок до розробки багатьох теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми, можна назвати Ю.В. Яковца, Є.Г. Яковенко.

Ю. Яковец виділив цикли розвитку техніки і провів періодизацію наукових революцій. У роботах Яковенко і групи його колег вивчаються цикли життя виробів, моделювання процесів циклічності на мікрорівні. Багато висновків цих дослідників можуть бути використані в розробці механізмів регулювання ринкових процесів. Певіт і Уолкер виділяють сім типів інновацій, залежно від використання в них наукових знань і їх широкого застосування. Детальну і оригінальну типологію інновацій дав Пригожин. Він розділив інновації за типом нововведення, за механізмом здійснення, за інноваційним потенціалом, за особливостями інноваційного процесу, за ефективністю. Окрім цього, автор розділяє поняття "інновація" і "нововведення" [6].

Істотним внеском у розвиток інноваційної теорії можна вважати розробку російськими ученими-економістами концепцій технологічних устроїв. Це поняття (у сучасному розумінні цього терміна) вводить у науковий обіг С. Глазьев. Воно має деяку спільність з поняттям технологічної системи.

З позицій лінгвістики інновація визначається як нововведення, новизна, новина (відчувається наявність результату); як зміна, оновлення, відновлення (відчувається наявність процесу) [8].

Філософське тлумачення зводиться до акцентування уваги на нових знаннях і вирішенні протиріч. Психологи, перш за все, розглядають конфлікти, способи їх вирішення та синергетичні ефекти, яких досягають команди інноваторів.

У технічних науках увага приділяється технологічній проблемі змін принципово нових технологій.

В економіці фіксується не тільки процес впровадження, але й широкомасштабне рентабельне використання нововведення.

Існуючі визначення інновації як економічної категорії можна систематизувати таким чином:

- як процес (Б. Твісс, Т. Брайан, В. Раппопорт, Б. Санто, С. Валдайцев та ін.);
- як систему (М. Лапін, Й. Шумпетер);
- як зміну (Ф. Валента, Ю. Яковець, Л. Водачек та ін.);
- як результат (А. Левінсон, С. Бешелев, Ф. Гурвич, Р. Фатхутдінов, Е. Уткін та ін.).

Таким чином, у сучасному розумінні інновація за різних умов визначається як процес і як кінцевий результат діяльності (інноваційної), втілений у вигляді новітнього або удосконаленого продукту, нових послуг, що мають ринковий попит або соціально-економічну значимість для суспільства, новітнього або удосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності. Внаслідок інно-

вації суттєво змінюються кількісні та якісні характеристики сфер виробництва та споживання, прискорюється економічний розвиток, забезпечується інтенсифікація суспільного виробництва.

Аналіз існуючих визначень поняття "інновація" дозволяє зробити деякі висновки стосовно відповідності їх наступним вимогам:

- спрямованість інновацій на досягнення економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або інших видів ефекту, що, в свою чергу, підвищує ефективність функціонування підприємства, яке їх впроваджує;
- охоплення всіх сфер діяльності підприємства (організаційно-технічної, економічної, виробничої, соціальної, технологічної, екологічної тощо);
- спрямованість на створення конкурентоспроможних товарів і послуг, які задовольняли б потреби споживачів.

Інноваційно-інвестиційний процес розглядається з різних позицій та з різним ступенем деталізації. По-перше, як паралельно-послідовне здійснення інвестиційної, науково-дослідної, науково-технічної, виробничої діяльності та маркетингу. По-друге, як етапи життєвого циклу нововведення й інновації від виникнення ідеї до її розроблення та поширення. По-третє, як процес інвестування і фінансування розроблення та поширення нового виду продукту чи послуги. Тобто інноваційно-інвестиційний процес означає процес створення, впровадження і поширення інновацій на інвестиційній основі.

ВИСНОВКИ

Дослідження численних теоретичних джерел розуміння сутності інвестиційно-інноваційного процесу дозволило автору дати його власне визначення.

Розглянуто економічну категорію "інновація" як базу протікання інвестиційно-інноваційного процесу, а наявність інвестицій розглядається як необхідна умова його здійснення.

Узагальнюючи різні літературні трактування, запропоноване авторське бачення сутності поняття інноваційно-інвестиційний процес, яке розкривається як інноваційний процес, що априорі має бути забезпечений інвестиційними ресурсами або інвестиційний процес інноваційного спрямування. Таким чином, він має інвестиційну та інноваційну складову.

Література:

1. Берлинер Ю.И. Внедрение научно-технических разработок: проблемы планирования. — М.: Экономика, 1985. — 72 с.
2. Провайдинг інновацій: підручник / За ред. М.П. Денисенка. — К.: Вид-во "Професіонал", 2008. — 448 с.
3. Козик В.В. Возможности та проблеми формування інноваційних структур / В.В. Козик // Регіональна економіка. — 2005. — № 1. — С. 195—202.
4. Комлик М.О. Інноваційний розвиток — потреба та реальність // Наукові вісті НТУУ "КПІ". — 2003. — № 3(29). — С. 12—20.
5. Кондрацьєв М.Д. Проблеми економічної динаміки. — М.: Економіка, 1989.
6. Кузьмін О.Є. Інвестиційна та інноваційна діяльність: монографія / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнєцова. — Львів: ЛБІ НБУ, 2003. — 233 с.
7. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: монографія / О.О. Лапко. — К.: ІЕП НАН України, 1999. — 254 с.
8. Управління інноваціями [монографія] / За ред. А.І. Сухорукова. — К., 2003. — 206 с.
9. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підручник / Л.І. Федулова. — Київ: Либідь, 2006. — 480 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2010 р.